

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 10

*Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Становлення та розвиток української державності:
актуальні проблеми державного та регіонального управління
на сучасному етапі розвитку суспільства”,
м. Київ, МАУП, 14 листопада 2013 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 29.01.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 10: Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. “Становлення та розвиток української державності: актуальні проблеми державного та регіонального управління на сучасному етапі розвитку суспільства”, м. Київ, 14 листоп. 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 414 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

ЗМІСТ

Баєва О. В. Державне управління реформуванням первинної медико-санітарної допомоги в Україні	7	Иванова В. В., Кошелькова Л. О., Лукашова Т. С., Скабичевская Н. С. Экономический потенциал Украины	61
Корсак К. В., Корсак Ю. К. Про усунення загроз від глобальної міграції	16	Иванова В. В., Помазан Е. В. Оценка инвестиционной привлекательности регионов Украины	65
Калашнікова Л. Є., Лисак Х. Є., Рильцев Є. В. Інформаційна складова в процесі творення і розбудови держави	18	Корнієнко М. В. Місце ОВС в системі забезпечення економічної безпеки	69
Лисецький А. С. Дослідження розвитку аграрного ринку	23	Підпалій В. Л. Актуальні проблеми застосування Кримінального процесуального кодексу України	72
Чернявський А. Д., Середюк К. В. Втрати потенціалу транспортної галузі України: негативний досвід та перспективи виправлення ситуації	31	Погорєлова І. С. Актуальні проблеми місцевого самоврядування в Україні	78
Білоус А. О. Зовнішня політика як фактор розвитку системи міжнародної співпраці (історично-правові аспекти)	37	Радзімовська С. Ф. Державне управління — міжнародний досвід діяльності урядів різних країн	83
Благініна С. В. Щодо реалізації системного підходу до подальшого вдосконалення особистісного та професійного становлення студента в контексті нової концепції розвитку педагогічної освіти	44	Радзімовська С. Ф., Ткаченко Н. І. Соціальний захист населення — один із сегментів діяльності Печерської у місті Києві районної державної адміністрації	89
Боєва Т. І. Державотворчі цінності українців у світі вчення Г. Сковороди	46	Соколовська К. М. Відродження козацьких клейнодів та національної символіки в процесі розбудови української державності	98
Гайдукевич Г. А. К развиту ситуации в Украине и конституционному процессу в переходном обществе	49	Столярова Т. О. Теоретико-методологічні аспекти комп'ютерного моніторингу макропоказників соціально-економічних процесів в умовах інформаційного суспільства	106
Иванова В. В., Ерофеева К. В., Пономарева К. Ю. Основы государственной научно-технической политики	57		

ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЦЬКИХ КЛЕЙНОДІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Становлення і розвиток української державності, вип. 10, с. 98–105

В умовах багатонаціональної країни державною повинна виступати та символіка, яка відображає особливості, сутність, а також інтереси корінного народу цієї держави.

Українська національна символіка виникла і розвивалася на власному національному підґрунті, на основі стародавньої багатовікової національної символіки. Вона не була ні “рідною донькою”, ні “молодшою сестрою” ні польській, ні австрійській, ні турецькій чи російській символіці. Вплив інших геральдичних систем був істотним, але все ж вона формувалася зі стародавніх символів.

Історично важливішими атрибутами державної символіки кожної держави є основні клейноди: герб, прапор, гімн. Для сучасних держав і націй герб, прапор і гімн символізують їх суверенність, права і гідність. Урочисте підняття прапору, прилюдне виконання гімну викликає глибокі національні почуття, є своєрідним інструментом для консолідації нації. Переважна більшість держав для своєї символіки використовує традиційні кольори та зображення, що підкреслює спадковість розвитку культури, законність й історичну

обумовленість прагнення народів та держав до суверенітету.

В Україні процес створення державної символіки відбувався в часи Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Пізніше, в умовах відсутності власної держави, джерелом символіки була народна геральдична творчість. І цей процес міг продовжуватися в часи українського козацтва, але для цього були необхідні більш тривалий час і державна самостійність. На жаль, ні одного, ні другого українська історія не надала.

Козацька символіка була замовленням сотенної та полкової старшини, результатом їх власного творення, яка передавала особливості певної території, суспільного устрою.

Відновити українську державну символіку українському народові на короткий час вдалося лише в ХХ ст. Відкинувши ідеологічні догми, треба визнати, що справді національними державами були Українська Народна Республіка (1918–1920 рр.), Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1919 рр.) та Карпатська Україна (1939 р.). У період їх існування національна українська символіка була державною. На початку свого існування Українська Радянська Со-

ціалістична Республіка також використовувала українську національну символіку, але через ідеологічні міркування швидко від неї відмовилася.

Відроджуючи свою державність, в наш час український народ в основу державної символіки нової незалежної України поклав символи, які є історично національними, суто народними — національний герб — тризуб, жовто-блакитний прапор, гімн “Ще не вмерла України ні слава, ні воля”, булава та інші клейноди. Верховна Рада України Постановою від 19 лютого 1992 р. затвердила тризуб — малий герб, як головний елемент великого державного герба України. Зображення тризуба розміщується на печатках органів державної влади та установах державного управління, грошових знаках та поштових марках, службових посвідченнях, штампах, бланках державних закладів та організацій, на військових одностроях тощо.

Наведемо історичну довідку щодо походження тризуба. Тризуб є важливим елементом української національної символіки і має давні історичні корені. Досліджуючи генезу тризуба, виявляємо, що він був поширеним символом в усій індоєвропейській міфології. Зокрема, у стародавній тріаді Вишну — Шива — Брахма тризуб означає втілення триєдиних сил створення світу. У божестві Вишну — вбачається форма створення світу, у Брахмі — зміст створення світу, у Шиві — втілюється триєдиний рух світла в просторі, як основи існування.

У стародавній грецькій міфології тризуб означає єдність моря, неба та землі. У давній легенді, за Гомером,

грецький Бог Посейдон (Нептун) зветься землевласником, він тримає в руці скіпетр у формі древка з тризубом, як символ божественної влади царя і могутності над усіма водними просторами і стихіями.

У християнстві тризуб — це символ єдності Бога — Отця, Бога — Сина, Бога — Святого духа. Є й інші тлумачення тризуба: триєдність та трьохмірність світового простору, чи історичний зв'язок трьох поколінь у генеологічному дереві людського буття.

Археологічні знахідки знаку, схожого на тризуб, належать до часів Трипільської культури (5–3 тис. років до н. е.), а також самого тризуба, який міг бути символом племені або знаком влади у першому сторіччі н. е. Знак тризуба було знайдено і під час археологічних розкопок міста Херсонеса. Це дає підстави вченим зробити висновок, що тризуб був у системі символів античного світу, сарматів, Антії-України, Боспорського царства.

Зображення тризуба виявлено на цеглині, знайденій під час археологічних розкопок Десятинної церкви у м. Києві (986–996 рр.), Успенського собору у м. Володимирі-Волинському (1160 р.), на каміннях церков, на зброї, посуді, каблучках, печатках тощо.

Перші зафіксовані історичною наукою зображення тризуба, як державного герба, належать до часів князівства Великого Київського князя Володимира (976–1015 рр.). Слово “герб” виникло від німецького слова (“*erbe*” — спадщина). Цей тризуб втілював не тільки знак княжої адміністрації, а став нести на собі дер-

жавний, національний, релігійний та ідеологічний зміст.

Тризуб Великого князя Володи-мира став геральдичним знаком його синів Святополка (1015–1019 рр.) та Ярослава Мудрого (1019–1054 рр.), а також їхніх наступників та спадко-ємців: Ізяслава Ярославовича (1054–1078 рр.) та Святополка Ізяславовича (1093–1113 рр.). Вони успадкували цей герб з незначними змінами, але всі його зразки являли один родовий герб, який називали Київським три-зубом. Він був також на гербі Ганни Ярославівни, королеви Франції.

До середини XIII ст. належить за-твердження єдиного геральдичного символу для зміцненого Галицько-Волинського князівства. Прийня-тя Данилом Галицьким у 1253 р. королівського титулу вимагало за-твердження атрибутів королівства — державних символів. Гербом Галиць-ко-Волинської держави став золотий лев на блакитному тлі, до речі, такий герб було вручено місту Львову, за-снованому в 1256 р.

Надалі тривалий час на символіку українських земель в умовах відсут-ності української державності впли-вала геральдика Польщі, Литви, Ро-сії, Австрії, Туреччини.

Відродження старовинного гер-ба князя Володимира Київського — тризуба на українських землях ста-лося на початку XI ст. Великий Ки-ївський князь Володимир залишив-ся в пам'яті українського народу як видатний державний діяч, який зміцнив кордони держави, прийняв християнство, а з ними розвинув писемність та культуру. Саме тому з наміром підкреслити успадкування української державності від Київ-

ської Русі золотий тризуб на синьому тлі в лютому 1918 р. було ухвалено, а 22 березня 1918 р. затверджено Цен-тральною Радою як державний герб Української Народної Республіки.

У проєкті Конституції УНР, яку подала конституційна комісія 1 жовтня 1918 р., в ст. 9 записано: “Державним гербом Української держави є тризуб золотого кольору на синьому тлі. Право використання державного герба мають виключно державні заклади”. В УНР тризуб використовувався на державних печатках, банкнотах-гривнях, був гер-бом під час Гетьманату (1918 р.) та Директорії (1918–1920 рр.).

Проголосивши 12 листопада 1918 р. ЗУНР самостійною Україн-ською державою на своїх землях, які входили до Австро-Угорської мо-нархії, Рада Державних секретарів затвердила герб ЗУНР у вигляді зо-лотого лева на синьому тлі. Але вже 22 січня 1919 р. було проголошено акт соборної України, яка з'єднувала УНР та ЗУНР. Державним гербом об'єднаних українських республік було прийнято золотий київський тризуб на синьому тлі. Тризуб був також елементом державного герба Карпатської України, що затвердив Сейм 15 березня 1939 р.

Символіку із зображенням тризу-ба у 20–40-ві роки минулого сторіч-чя використовували різні політичні угруповання, у тому числі й ОУН, а також як знак розпізнавання в УПА. Але тризуб ОУН та УПА істотно від-різнявся від гербового тризуба — меч замість середнього зуба.

Тризуб був невід'ємним атрибу-том символіки “Всесвітнього конгре-су вільних українців”, а також ряду

інших політичних партій та організацій, діючих за кордоном.

Отже, проголосивши свою незалежність, Україна повернула тризуб у державну символіку та затвердила його як малий герб. Тризуб по праву зайняв місце, яке належить йому серед символів незалежної України.

Цікавою є історія повернення жовто-блакитного прапора у державну символіку українського народу. З давніх часів під час бойовищ або змагань для позначення місця збору використовували різні символи. Дуже часто це був кусок тканини на спису, який потім замінили прапором. На княжих стягах стародавніх слов'ян — після прийняття християнства: Ісуса Христа, різних святих. У Київській Русі головним княжим символом був тризуб, а прапор відігравав лише допоміжну роль.

Прапори за належністю підрозділяються на державні, міжнародні, територіальні, військової та цивільної організацій, суспільств, об'єднань, церковних громад та ін. За правилами вексилогії (прапороведення), порядок кольорів ведеться зверху донизу — першим називається той колір, що зверху. Кольори прапорів, як правило, тісно пов'язані з кольорами гербів. Переважно малюнок герба утримує в собі кольори прапора. У свою чергу, багато гербів дали свої кольори прапорам.

В Україні прапори, як і герби, мають свою історію, витоки сягають часів Київської Русі. Докази того, що серед державних кольорів України переважали синій, блакитний, жовтий, є на фресках собору святої Софії, мозаїках фігур Ольги та Володимира на воротах Володимирського собору

та інших архітектурних пам'ятках Києва.

У християнській релігії Вогонь та Вода, що зображаються жовтим та синім кольором, — найвеличніші святині.

Цікаву версію висунув мовознавець зі Львова М. Рогович, згідно з якою слово “хохол” монгольського походження і складається з “хох” — синій та “юлу” — жовтий. Вважаємо цю версію дуже важливою, оскільки сині та жовті кольори могли бути кольорами племінних об'єднань слов'ян ще до монгольської навали, а слово перейшло в мову наших сусідів, загубивши своє початкове значення. Розвиваючи цю версію, можна припустити, що саме так монголо-татари називали могутнє Галицько-Волинське князівство, яке під керівництвом князя Данила Галицького так і не підкорилось татарам.

Синьо-жовті прапори були основними у Галицько-Волинській державі та поширювались на інші князівства, у тому числі й Київське. Доказовим історичним фактом є те, що коли у 1240 р. монголо-татари штурмом брали Київ, воєвода Дмитро, намісник Данила Галицького у Києві, вів оборону під синьо-жовтими прапорами. Вистоявши перед монголо-татарською навалою, Галицько-Волинська держава була визнана всією Європою. У 1253 р. Папа Римський поблагословив Данила Галицького і проголосив його “Королем Русі”, на його голову одівають королівську корону. Ця держава під синьо-жовтими прапорами існувала до середини XIV ст., коли його захопили поляки.

Найправдивіші історичні відомості про прапори українських земель належать до 1410 р., це час переможної Грюнвальдської битви, в якій об'єднані сили слов'янства та прибалтійських народів розгромили Тевтонський орден німецьких лицарів. Як стверджує польський історик Ян Длогуш, ополчення Львівської землі брало участь під синім прапором із зображенням жовтого лева.

У XVII ст. синьо-жовті кольори були на прапорах Києва та восьми з одинадцяти повітів Київської губернії, Лубен, Городища. Прапор Криму також утримував блакитний та жовтий кольори: золота тамга на блакитному тлі. Синьо-жовті сполучення склалися по всій наддніпрянській Україні, але цю тенденцію припинили утиски царизму.

Важливий етап у розвитку символіки в Україні пов'язаний з виникненням козацтва. Наразі ще немає спільної думки вчених відносно кольорів прапорів українських козаків. Єдиного прапору українське козацтво не мало, хоча, як військово-політична організація, віддавало перевагу червоному та малиновому кольорам.

Для козацьких прапорів XVI–XVII ст. характерні мотиви українського образотворчого мистецтва: сонце, місяць, зірки, святі, зброя та ін. Росло різноманіття форм полотнищ, кольорової гами, посилення національних ознак у семантиці форм та змісту, створювалась система військово-полкових, сотенних знамен, прапорів для морських походів тощо. У козацьких полках були знамена різних кольорів: жовті, сині, червоні, малинові.

Поширеним на козацьких прапорах було зображення козака з шаблею та мушкетом, який був з XVI ст. гербом низового війська.

Синьо-жовті прапори в козацьких прапорах з'являються у період Визвольної боротьби українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького, а пізніше — повстання гайдамаків періоду 1730–1770 рр. під керівництвом Максима Залізняка, Івана Гонти та ін.

Сині та жовті прапори також переважали у козацькому одязі. Як підтверджують свідчення сучасників, у жовті жупани та сині шаровари були вдягнені гайдамаки Гонти у 1768 р.

Із занепадом Гетьманщини, розподілом українських земель між Росією та Австрією зникають українські військові та територіальні прапори.

На українських землях у добу царату дозволялось застосовувати лише біло-синьо-червоні прапори Російської імперії. Традиції козацьких прапорів зберігались лише серед залишків запорозького війська на Кубані, Дунаї, Дністрі, Бузі та біля Азовського моря.

На українських землях, які перебували під владою Австрії, була спроба нав'язати прапори монархії: блакитно-червоно-жовтий, синьо-червоний, червоно-синій. Але цих символів не затвердили, і вже у XIX ст. національно-визвольний рух у Галичині, Буковині та на Закарпатті відбувався під синьо-жовтими символами. Революція в Австрії у березні 1848 р. дала поштовх визвольній боротьбі українського народу. 2 травня у Львові була створена Головна Руська Рада. У червні на ратуші Львова з'явився синьо-жовтий

прапор. У жовтні 1848 р. Головна Руська Рада затвердила символами українського народу герб — золотого лева на синьому тлі та синьо-жовтий прапор.

На початку ХХ ст. поширюється трактування кольорів прапора як безхмарне небо, або символ світу — синій колір, та пшеничного поля як символ багатства та благополуччя — жовтий колір. Під цими прапорами відбувались заходи у 1911 р. з приводу 50-річчя смерті Тараса Шевченка, а в 1914 р. — 100-річний ювілей Великого Кобзаря. Заходи відбувались не лише в Україні, а й у Відні, Празі, Варшаві, Кракові, Нью-Йорку та інших містах світу. На теренах Російської імперії царський уряд заборонив відзначати ювілей Тараса Шевченка. Проте у Києві відбулась студентська маніфестація під синьо-жовтими прапорами.

Ще більшого поширення набули синьо-жовті прапори після падіння Російської імперії. 23 березня 1917 р. в Петрограді відбулась маніфестація українців з приводу панакхиди по Тарасу Шевченку, в якій взяли участь понад 20 тис. людей. А 14 січня 1918 р. Центральна Рада затвердила закон “Про флот Української Народної Республіки”, в якому було записано: “Прапором військового флоту є полотнище у двох — синьому та жовтому кольорах”. На синьому тлі — золотий тризуб з білим внутрішнім полем.

Першими підняли жовто-блакитний прапор матроси та мічмани есмінця “Завидний” 12 жовтня 1917 р. При цьому присягнули не спускати його до Українських установчих зборів, потім — інші кораблі. 1 листопада

1917 р. при Центральній Раді у Києві була створена Морська Генеральна Рада.

Проголосивши УНР, протягом певного часу не затверджувався державний прапор. Українська символіка існувала як національна, а не державна. І лише 22 березня 1918 р., виходячи з традицій національної української символіки, Центральна Рада затвердила жовто-синій державний прапор УНР. Гетьман Скоропадський під час Гетьманату в Україні поміняв порядок кольорів прапора на синьо-жовтий. Таким він залишився і за часів встановлення влади Директорії.

Під синьо-жовтим прапором остаточно визріла ідея незалежності, ідея побудови суверенної, демократичної української держави. Під ним український народ завойовував і відстоював свою незалежність і соборність. Нині відокремити ідею свободи України від синьо-жовтого прапора вже неможливо. Жодна ідеологія не може викинути з життя народу будь-які її сторінки, особливо пов’язані з його боротьбою за свободу та незалежність.

24 серпня 1991 р. відбулося проголошення незалежності України, і над будинком Верховної Ради замайорів синьо-жовтий прапор. 1 грудня 1991 р. в історії України сталася справді історичного значення подія: на політичній карті світу з’явилася нова держава, якій були потрібні всі необхідні атрибути державності, що належить мати членів Організації Об’єднаних Націй. Без цього неможливо увійти рівноправним членом у світове співтовариство. Саме тому Верховна Рада України 28 січня 1992 р.

постановила затвердити державним прапором України національний прапор, який являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розміщених стрічок: верхньої — синього кольору, нижньої — жовтого кольору, з відношенням ширини прапора до його довжини 2 : 3.

Синьо-жовтий прапор повернувся як державний символ незалежної України. Разом з відродженням герба та прапора український народ відроджує національний гімн — символ патріотизму. Гімн — це виявлення волелюбних бажань, духовно-патріотичних поривань народу. Гімн — це урочистий музичний твір на вірші програмного характеру. Їм належить значна роль у суспільно-політичному житті як засобу масової агітації, згуртування. Оскільки гімни розраховані на загальне сприймання і виконання, їм притаманна образність тексту, широка урочиста мелодія, розмірений ритм. Так, 6 квітня 1917 р. на з'їзді Національного конгресу України селянська спілка внесла до зали засідань національний синьо-жовтий прапор з вишитим на ньому портретом Т. Шевченка, всі 900 делегатів встали, й багатолюдна громада в єдиному пориві натхненно проспівала “Заповіт”. Він, як згадує М. Грушевський, відтоді став неофіційним гімном нової України, який виконували на всіх зібраннях аж до падіння Центральної Ради.

Ще в далекому минулому пісня-гімн “Ще не вмерла України ні слава, ні воля” (вірші П. Чубинського, музика М. Вербицького) в Україні був заборонений і не входив до жодного з літературно-музичних видань.

Проголошення незалежності України та духовне відродження українського народу надало особливої актуальності гімну нашої держави. Пропонувались різні варіанти гімну, наприклад: “Запорозький марш” Євгена Адамцевича, “Боже, великий, єдиний, нам Україну храни” Ореста Кониського та ін. Але тільки гімн “Ще не вмерла України ні слава, ні воля”, створений діячами культури М. Вербицьким та П. Чубинським, майже два сторіччя надихає народ до своєї незалежності, кличе до святої свободи, і по праву став державним гімном незалежної, соборної, демократичної України. 15 січня 1992 р. на засіданні Президії Верховної Ради України було розглянуто питання про Державний гімн України. Ця мелодія виконується під час різних урочистостей: святкування видатних історичних подій, під час військових парадів, фестивалей, олімпіад, на зібраннях трудових колективів, дипломатичних прийомах тощо.

Отже, незважаючи на всі заборони, тисячі синів і дочок українського народу з національними символами боролися за свободу України, страждали у царських та сталінських тюрмах, йшли у заслання, гинули героїчною смертю у повстанських загонах. З ними пов'язані сторічні поривання нашого народу до незалежності та демократії, яка тільки у наш час стала реальністю. Тому нова незалежна Україна вибрала тризуб, синьо-жовтий прапор, гімн. Проголосивши свою незалежність, Україна повернула свої історично національні символи.

Література

1. *Ракитянський Л. С.* Національна, державна та військова символіка України (газета “Слава і честь” від 22 грудня 1998 р.).
2. *Державна* символіка України: Державний герб, державний прапор, державний гімн (газета “Флот України” від 31 серпня 1996 р.).
3. *Лановик Б. М.* Українська символіка: (Герб, барви прапорів, гімн). Історія України. — К., 2000.
4. *Національна*, державна та військова символіка в Україні (газета “Слава і честь” від 10 січня 2001 р.).
5. *Касинок Л. А.* Державна символіка України (Основи конституційного права України). — Харків–Одеса, 2000.
6. *Савчук Ю. С.* Символи не обирають, символи успадковують (газета “Народна Армія” від 26 червня 2001 р.).